

U ŹRÓDEŁ

10

ZACZAROWANYCH OTWORÓW, CZYLI FENOMEN HARMONIJKI USTNEJ

Zanim pomówimy o prostych, dziesięciu dziurkach i szalejących na nich wirtuozach, chciałbym abyśmy sięgnęli nieco do ciekawej historii tego, jakże popularnego dziś instrumentu, jakim jest harmonijka ustna, zwana potocznie organkami.

Jest to instrument muzyczny z grupy aerofonów, w których źródłem dźwięku jest drgający słup powietrza, zamknięty w przestrzeni rezonansowej, pobudzony do wibracji za pomocą zadęcia. Dźwięk wydobywa się podczas ruchu powietrza w szczelinach, przy których znajdują się metalowe blaszki zwane stroikami. To one wprawione w drgania wydają dźwięki zależne od ich długości.

Zbigniew Jędrzejczyk

Najstarszym przodkiem harmonijki jest instrument sheng, skonstruowany przez starożytnych Chińczyków około 3000 roku p.n.e. W Europie instrumenty stroikowe mają dużo skromniejszą historię. Pod koniec XVIII wieku petersburski konstruktor organów Kirschnigk, zainspirowany grą Johanna Wildego na shengu zbudował organy, w których najwyższy rejestr wyposażył w stroiki przelotowe, zamiast tradycyjnych piszczałek. W 1792 współpracownik Kirschnigka, szwedzki organmistrz Georg Christoffer Rackwitz zbudował orchesterion dla Geорга Josepha Voglera, kompozytora i wirtuoza organów. Podczas, jak byśmy to dziś powiedzieli, XVIII i XIX wiecznych tras koncertowych po całej Europie, Vogler przyczynił się do popularyzacji instrumentów ze stroikami przelotowymi.

W 1804 powstał pierwszy samodzielny instrument stroikowy – panharmonikon, na który pierwszy utwór skomponował sam Ludwig van Beethoven. Kolejnym instrumentem, od którego pochodzi współczesna

harmonijka ustna była eolina, zbudowana w 1816 r. przez niemieckiego zegarmistrza Dawida Buschmanna. Jego szesnastoletni syn Friedrich w 1821 r. zbudował aure, będącą prototypem harmonijki ustnej. Miała ona postać wielodźwiękowego kamertonu, oparte go na zasadzie stroika przelotowego. Stroiki były wprawiane w drgania po zadęciu w odpowiednie kanały. Na tej podstawie Christian Messner w 1821 r. skonstruował instrument o nazwie Mundaeoline, który właściwie był już harmonijką ustną. W roku 1857 produkcję Messnera przejął Matthias Hohner, dając początek słynnej firmie działającej do dziś.

My, słuchacze i wielbiciele bluesa, uważamy harmonijkę za instrument służący od zawsze do grania tej muzyki. No, może też jazzu. Ale tak nie było. Na początku był to instrument typowo ludowy, bardzo popularny na zabawkach i przyjęciach, a używany przede wszystkim do grania ...niemieckich i czeskich polek!

Kiedy harmonijka ustna pojawiła się w USA, natychmiast zdobyła wielką popularność. Pierwsze egzemplarze trafiły tam w połowie XIX wieku i z racji niskiej ceny, oraz wygodnego rozmiaru i kształtu, szybko